

**Відгук офіційного опонента
на дисертацію Копчі Василя Васильовича «Правозахисна функція
держав Центральної Європи: теоретичні та порівняльно-правові
аспекти», поданої на здобуття наукового ступеня доктора юридичних
наук зі спеціальності 12.00.01 «Теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень»**

Ступінь актуальності обраної теми дослідження

Сучасний глобалізований світ, виклики, які стоять перед ним, і стан правничої науки України зумовлюють постановку таких наукових проблем, які дозволяють по-новому теоретично осмислити реалії початку ХХІ століття. Так зване постмодерне суспільство, як і право та держава, вимагають наукової розробки на різних рівнях і через різні методологічні інструменти. Від «коментування» реалій (яке інколи зводиться до коментування нормативних актів) слід перейти до справжньої місії науки – виявлення закономірностей розвитку правової системи, її окремих компонентів, які взаємодіють між собою.

В цьому зв'язку робота Копчі В.В. позначена актуальністю в кількох аспектах. По-перше, дисертація дає відповіді на запитання стосовно того, що є найбільш дефіцитним в Україні – верховенства права. Україна зіштовхується з низкою кризових ситуацій саме внаслідок недостатнього розуміння значення і особливо – практичного втілення верховенства права на всіх рівнях. В змісті дисертації розкривається не тільки теоретична складова розуміння того, що є верховенство права, а й практичні механізми того, як воно гарантується в державах Центральної Європи в таких аспектах як правосуддя (загальне і конституційне), поліцейська діяльність, прокуратура. Звернення наукової уваги автором на регіон Центральної Європи також підтримується, зважаючи на те, що ці чотири держави пройшли в останні півстоліття шлях, який надто схожий до долі українських земель, а, крім того, нерідко сьогодні вони вирішують проблеми, які подібні з проблемами українських реалій.

ВГОДА		1
Вх. №	04	2004
Кількість аркушів:	11	
Осн. док.		

По-друге, слід погодитися з автором у тому, що в контексті правозахисної функції держави підвищення якості механізму ухвалення рішення на підставі конституційного порядку, його базових цінностей поділу влади, верховенства права, поваги до прав людини залежить насамперед від судової влади, що ґрунтується на незалежності й неупередженості. Своєю чергою досягнення результатів ефективної та незалежної судової системи залежить від судової реформи, для проведення якої важливим є використання досвіду держав Центральної Європи. Питання полягає не в тому, «що робити?» в сфері судової реформи, питання більшою мірою впирається в те «як це зробити?». Іншими словами, через які технології досягти очікуваних результатів незалежності й доброчесності судів і суддів, зважаючи також на конституційні гарантії, які на сьогодні захищають їх від впливу «у будь-який спосіб». Звертаю увагу, що Конституція України в статті 126 формулює, що «вплив на суддю в будь-який спосіб забороняється», хоча, як на мене, вона повинна чіткіше зазначати і захищати їх саме від *неправомірного впливу*.

Окремо слід наголосити на тому, що емпіричний досвід організації та функціонування інститутів конституційного контролю в державах Центральної Європи є цінним надбанням, яке має стати в нагоді для розвитку й подальшого вдосконалення організації та діяльності Конституційного Суду України. Важливими є також уроки інших держав стосовно удосконалення способів аргументації судових рішень. Практика розуміння конституційними судами фундаментальних принципів права, прав людини, інших складних правових проблем є надзвичайно значущою для розвитку як галузевих юридичних наук, так і загальної теорії права в Україні.

Наведене підкреслює актуальність і своєчасність поданої дисертації.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані в дисертації, відповідають вимогам до такого рівня досліджень. Структурно дисертація складається з анотації, вступу, п'ятих розділів, які об'єднують 21

підрозділ, висновків, списку використаних джерел. Структура повністю відповідає меті і завданням дослідження, дозволяє послідовно розглянути всі аспекти досліджуваної дисертантом теми. Звертаю увагу, що значна частина джерел дисертації – на іноземній мові. Їх комплексний аналіз дозволив досягти мети, поставленої автором як теоретичне осмислення сутності та здійснення правозахисної функції в державах Центральної Європи в контексті можливості використання відповідного досвіду для продовження та вдосконалення реформ національного правопорядку в Україні.

Дисертанту загалом вдалося сформулювати методологію розуміння правозахисної функції сучасної держави в таких аспектах, як роль держави для захисту права та її позитивних обов'язків у цій сфері, а також з'ясувати зміст основних сегментів правозахисної функції (її підфункцій) у державах Центральної Європи, окреслити сучасні стандарти в здійсненні правосуддя, прокуратури, поліцейської діяльності. Слід окремо підтримати аналіз досвіду функціонування конституційних судів у державах Центральної Європи, зокрема систематизацію їхніх позицій з питань захисту прав людини.

Вирішенню завдань дисертаційного дослідження сприяло, окрім іншого, і адекватне визначення автором об'єкту та предмету дослідження. Об'єктом дослідження є правозахисна функція в державах Центральної Європи як складова сучасної правової реальності. Предмет дослідження – теоретичні та порівняльно-правові аспекти правозахисної функції в державах Центральної Європи.

Обґрунтованість дисертації обумовлена відповідністю її предметної спрямованості паспорту спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Дослідження також відповідає основним засадам Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016–2020 роки, затвердженої постановою загальних зборів Національної академії правових наук України 3 березня 2016 року, відповідним науковим проєктам у рамках ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів ґрунтується на успішному використанні дисертантом широкого методологічного інструментарію юридичної науки.

Слід погодитися з тим, що методологічним підґрунтям дослідження правозахисної функції держав Центральної Європи стала теоретична складова парадигми розуміння права на сучасному етапі. Теоретичне осмислення фундаментальних категорій, якими є право, держава, дало змогу конкретизувати їх у категорії «правозахисна функція держави», що є ключовою в цьому дослідженні. Урахування рівня сучасних знань у сфері загальної теорії права та компаративний аналіз емпіричного масиву дало можливість автору формувати систему обґрунтування для отримання нового знання. Узагальнення і теоретичні висновки справді ґрунтуються на використанні та систематизації емпіричних джерел. Автором підкреслюється, що ключовим у цьому дослідженні є порівняльно-правовий метод, який надає можливість з'ясувати та проаналізувати широку наукову картину правової реальності в різних національних правопорядках. Своєю чергою таке бачення проблеми оптимізує підхід до розуміння правового явища в координатах конкретного часу й місця – і така позиція й бачення заслуговують на підтримку.

До найбільш істотних положень, які виявляють наукову новизну дисертації, слід віднести те, що вона є першим комплексним теоретичним і порівняльно-правовим дослідженням правозахисної функції держав Центральної Європи в контексті необхідності вдосконалення відповідної державної функції в Україні, у якому представлено цілісне бачення теоретичного розуміння та практичного здійснення правозахисної функції в зазначених державах, зокрема вперше: запропоновано теоретичну модель механізму формування функцій сучасної держави й авторське визначення поняття правозахисної функції держави, яка полягає в пріоритетній державній діяльності, спрямованій на захист інституційного правопорядку, в основі якого – конституційні принципи верховенства права, поваги до прав

людини й демократії. Підтримання державою правопорядку поєднується з гарантуванням нею ціннісного виміру цього правопорядку. Правозахисна функція держави виявляється у двох аспектах: у засобах самообмеження державної діяльності щодо людської гідності й свободи та її активній діяльності на здійснення позитивних обов'язків стосовно ефективного й реального втілення прав людини, зокрема щодо їх захисту від інших суб'єктів; визначено роль конституції та механізму її захисту у формуванні й здійсненні правозахисної функції сучасної держави, зокрема встановлено основні фактори розвитку судового механізму захисту верховенства конституції як потреби в узгодженні фундаментальних принципів поваги до прав людини, з одного боку, і демократії (влади більшості) – з іншого, а також закономірностей розвитку централізованої системи судового захисту верховенства конституції («кельзенівської моделі» конституційного контролю); досліджено значення конституційної доктрини як окремого джерела права, яке своїм авторитетом і дієвістю наповнює змістом та спрямовує практичне здійснення правозахисної функції в державах Центральної Європи; окреслено способи аргументації в судовій практиці розуміння прав людини, прийнятності обмежень їхнього обсягу, захисту і взаємодії фундаментальних принципів, на яких ґрунтується конституційна держава; обґрунтовано сутність і значення поліцейської діяльності в правозахисній функції держав Центральної Європи, роль поліції в захисті прав людини й ефективній протидії злочинності; виокремлено фактори, які спрямовують розвиток поліцейської діяльності держави, а саме: зосередження уваги на підвищенні рівня довіри з боку суспільства та сприйняття ним поліції як захисника прав людини, а також якості законодавства в питанні організації та повноважень поліцейських сил.

Окрім того, слід погодитися з автором, що в роботі істотно удосконалено, зокрема: теоретичне розроблення механізму здійснення правозахисної функції держави, що охоплює такі засоби: 1) здійснення установчої влади, унаслідок якої в конституції закріплюються як цінності

правопорядку, що підлягають захисту, так й основні інститути та засоби такого захисту; 2) законодавча й інша нормотворча діяльність, що спрямована на впорядкування діяльності інституцій, що мають на меті здійснювати правозахисну функцію держави (конституційні та загальні суди, прокуратура, поліція); 3) виконання права як такого, що є наслідком нормотворення, так і сформованого судовою практикою; 4) здійснення правосуддя, через яке право і застосовують, і формують (через напрацювання судової практики чи в разі виконання конституційними судами функції «негативного законодавця»); знання про роль прокуратури в правозахисній функції держав Центральної Європи, а саме щодо значення прокуратури як ключового органу, що сприяє здійсненню правосуддя, захисту прав людини і водночас – публічного інтересу, значущості для цієї ролі прокуратури таких сегментів її статусу, як спосіб призначення прокурорів, строк їхніх повноважень та інших засобів для уникнення політичного впливу й забезпечення незалежності прокурорів.

Наведене свідчить про те, що за науковою новизною рецензоване дисертаційне дослідження має істотне значення для правничої науки України.

Повнота викладу в опублікованих працях наукових положень, висновків і рекомендацій

Основні теоретичні положення та висновки, сформульовані в дисертації, відображено в 37 наукових публікаціях, серед яких одна монографія, 18 статей – у журналах, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, 6 статей – в іноземних наукових періодичних виданнях, 12 тез доповідей у збірниках матеріалів всеукраїнських і міжнародних науково-практичних заходів.

Кількість, обсяг та зміст друкованих праць відповідають вимогам МОН України щодо публікацій основного змісту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора наук і надають авторові право публічного захисту дисертації.

Аналіз представлених рукопису та автореферату дисертації дає підстави констатувати ідентичність автореферату й основних положень дисертації. Наведені в авторефераті наукові положення, висновки і рекомендації в повному обсязі розкриті й обґрунтовані в тексті дисертації.

Практичне значення роботи

Висновки повністю відповідають сформульованим завданням та змісту самої роботи та впливають з її основних положень. Дисертант стисло формулює основні результати дослідження, які викладені у тому числі і в структурній частині автореферату. У дисертації проведено емпіричний аналіз та теоретичну розробку щодо вирішення важливої наукової проблеми, сутність якої полягає в розкритті та осмисленні теоретичних та порівняльно-правих аспектів правозахисної функції держав Центральної Європи.

Практичне значення одержаних у дисертації результатів полягає в тому, що в ній сформульовані й обґрунтовані положення, висновки та рекомендації, які мають наукове значення і можуть бути використані в процесі підготовки й проведення реформ у сфері правозахисної діяльності в Україні, а також у процесі фахової підготовки юристів. У сфері законотворчої діяльності йдеться про експертний матеріал і нормативні зразки щодо підготовки проєктів законів України про внесення змін до Конституції України, з питань законодавчого регулювання судоустрою та статусу суддів, поліції, прокуратури. Справді, під час реформування правозахисної сфери може бути використано досвід для забезпечення послідовності законодавчих заходів і взаємозв'язків між ними. У сфері застосування права результати роботи В.В. Копчі можуть бути використані для оптимізації діалогу національних судових юрисдикцій держав Центральної Європи, з одного боку, та України, з іншого боку, передусім у питаннях аргументації судових рішень і формування позицій щодо розуміння судами прав людини та засобів їх захисту.

У сфері юридичної освіти матеріали дисертації будуть цінними під час викладання навчальних дисциплін «Теорія держави і права», «Конституційне

право України», «Судоустрій і правоохоронні органи», «Правова аргументація», підготовки навчально-методичних та дидактичних матеріалів, які можуть бути рекомендовані здобувачам вищої освіти в межах вивчення тем, присвячених різним аспектам правозахисної функції в Україні.

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації

Відзначаючи належний рівень постановки і реалізації проблеми, наукову новизну одержаних результатів дисертації, погоджуючись з більшістю викладених положень, слід відзначити, й те, що низка її положень викликають певні зауваження, що можуть бути сприйняті як потреби уточнення авторської позиції в ході публічного захисту дисертації.

1. Концептуально сприймаючи позицію автора стосовно розуміння ним «правозахисної функції держави» (ключової категорії його дослідження) як «пріоритетної державної діяльності, що спрямована на захист інституційного правопорядку, в основі якого – конституційні принципи верховенства права, поваги до прав людини та демократії», тим не менш, постає питання розгорнутої відповіді щодо розуміння автором низки пов'язаних понять, а саме:

що є «інституційний правопорядок», на захист якої, за висловом автора, спрямована ця функція держави?

чи обмежується ціннісний вимір правопорядку, який підлягає захисту, трьома конституційними принципами, названими автором (а саме – принципи верховенства права, поваги до прав людини та демократії)?

2. Ідея Центральної Європи в плані культурної і правової традиції вплинула на встановлення меж предмету дисертаційного дослідження. Однак постає зворотнє питання: чому Україна не охоплена цією ідеєю та не знайшла відображення в роботі, хоча авторські критерії окреслення предмету дозволяють зробити це? Тим більше, без сумнівів, Україна зіштовхується з тими ж проблемами в ефективності правозахисної функції держави, що й чотири інші держави Центральної Європи.

3. У підрозділі 1.3. «Місце захисту конституції в правозахисній функції держави» ґрунтовно проаналізовано сутність та моделі конституційної юрисдикції, переважання в останні десятиліття концентрованої (або європейської) моделі конституційної юстиції. Однак, відзначаючи важливість таких висновків, хочу зазначити, що «захист конституції» (як позначено в назві підрозділу) чи в ширшому плані – гарантування конституції – не зводиться тільки до діяльності органів судової влади, зокрема конституційних судів. Проблема це ширша й сприймати її необхідно всебічно, навіть з урахуванням концепції європейської моделі конституційного суду. На підтвердження цього на ідейно-теоретичному рівні відома дискусія Карла Шмітта і Ганса Кельзена. Карл Шмітт доводив, що президент може здійснювати функцію «гаранта конституції», тоді як Ганс Кельзен окреслював свою концепцію, втілену на той час в ідеї конституційного суду. Хоча на початку 1930-х років обидва відчули розчарування (перший від того, що президент Німеччини не зміг гарантувати Веймарську конституцію від демонтажу після приходу нацистів до влади, а другий – від зведення нанівець ролі австрійського конституційного суду), однак, на початку ХХІ століття у низці держав саме президент і конституційний суд покликані «гарантувати» додержання конституції. Постає проблема: якими є механізми такого «гарантування» конституції за межами судового контролю? Якими є механізми гарантування додержання конституції президентом?

Відповіді на ці запитання мають як теоретичну, так і практичну потребу.

4. У підрозділі 2.4., серед іншого, аналізується діяльність Спеціалізованого кримінального суду Словачької Республіки, висвітлюється його юрисдикція та гарантії функціонування. Однак потребує додаткового пояснення сама ідея судового органу, який знаходиться за межами загальної системи судів, зокрема причини того, що традиційні інструменти протидії викликам у сфері корупції не є ефективними. Для України це мало би й

практичний ефект з урахуванням діяльності Вищого антикорупційного суду України.

5. Заслугує підтримки всебічний аналіз поліцейської діяльності в чотирьох державах Центральної Європи, через який висвітлюється законодавче регулювання та інституційні особливості поліцейських органів. Однак хочеться звернути увагу на практичний бік та результати поліцейської діяльності. Якими є критерії ефективності такої діяльності? Як поліцейські реформи вплинули на рівень злочинності в цих державах? Що автор дисертації може рекомендувати для регулювання і втілення в практику наших поліцейських органів?

6. Критичний аналіз автором досвіду реформування судів в Угорщині та Польщі потребує уточнення стосовно оцінок рівня незалежності судів і суддів і особливо – щодо факторів, які призвели до відповідних, на думку автора, проблем. На тлі досвіду еволюції й реформ судових систем держав Центральної Європи цікавими були б висновки автора щодо порівняння конституційних та інших гарантій незалежності суддів у цих державах і в Україні. Що саме потребує удосконалення в статусі суддів? Що сприяє доброчесності суддів та яким чином судова система має можливість самостійно позбавляти себе від недоброчесних суддів?

Усі висловлені зауваження і побажання не применшують загальної високої оцінки рівню виконання дисертаційної роботи, її теоретичної цінності та практичної значущості.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам МОН України.

Результати дисертаційного дослідження Копчі В. В., отже, створюють передумови для майбутніх наукових розробок як теоретико-правових проблем правозахисної функції держави, так і їх вирішення в рамках вітчизняного правового порядку.

Зазначимо також, що здійснене дослідження відповідає профілю спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; апробоване на

українських та міжнародних наукових форумах; матеріали дослідження всебічно відображені в статтях, опублікованих в українських і зарубіжних виданнях; зміст автореферату відображає зміст дисертації.

Отже, дисертація «Правозахисна функція держав Центральної Європи: теоретичні і порівняльно-правові аспекти» є самостійним і завершеним дослідженням, присвяченим актуальній темі, отримані результати вирізняються науковою новизною, мають теоретичне та практичне значення, представлені висновки обґрунтовані.

Проведений аналіз роботи дає підстави для висновку, що дисертація та її автореферат оформлені відповідно до вимог державного стандарту, за своєю структурою та стилем викладу відповідають вимогам МОН України, які висуваються до докторських дисертацій. На нашу думку, автор дисертаційного дослідження Копча Василь Васильович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Офіційний опонент:

Завідувач кафедри теорії і філософії права
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
дійсний член (академік) НАПрН України,
доктор юридичних наук, професор

О. В. Петришин

Підпис *Петришина О.В.*
Засаду
Нач. ВК *О.В. Петришин*